

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
İQTİSADİ ARAŞDIRMALAR ELMİ-TƏDQIQAT
İNSTITUTU

Əlyazması hüququnda

LALA SAKİT QIZI NAMAZOVA

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA
İNFORMASIYA CƏMİYYƏTİ STATİSTİKASI VƏ ONUN
TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ

5302.01 – “Ekonometriya; iqtisadi statistika”

İqtisad üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

BAKI - 2018

2

Dissertasiya işi Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin
“Mühasibat uçotu və audit” kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: iqtisad üzrə elmlər doktoru, professor
Sifariz Mirzəxan oğlu Səbzəliyev

Rəsmi opponentlər: iqtisad üzrə elmlər doktoru, professor
Şahin Mustafa oğlu Sadıqov

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru
Saleh Şəfayət oğlu Mövlamov

Aparıcı təşkilat: *Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatası*

Müdafiə “10” iyul 2018-ci il tarixində saat 14:00-da Azərbaycan
Dövlət İqtisad Universitetinin nəzdində İqtisadi Araşdırmalar Elmi-Tədqiqat
İnstitutunda fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim olunan
dissertasiyaların müdafiəsini keçirən FD.02.052 Dissertasiya şurasının
iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: Az 1001, Bakı şəhəri, İstiqlaliyyət küçəsi 6, Azərbaycan
Dövlət İqtisad Universiteti, İqtisadi Araşdırmalar Elmi-Tədqiqat İnstitutu.

Dissertasiya ilə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat “09” iyun 2018-ci il tarixində göndərilmişdir.

FD.02.052 Dissertasiya
şurasının elmi katibi, i.ü.f.d.

R.A.Hüseynov

İŞİN ÜMUMİ XARAKTERİSTİKASI

Tədqiqat mövzusunun aktuallığı. Müasir dünyada informasiya fəaliyyəti ictimai həyatımızın bütün sahələrini əhatə edir və təsadüfi deyil ki, artıq insan inkişafını, sosial həyat səviyyəsini və iqtisadi rifahı iqtisadi göstəricilərdən daha çox infrastruktur göstəriciləri ilə ölçməyə meyl yaranmaqdadır. Əhalinin, biznes və dövlət qurumlarının, təhsil və səhiyyə müəssisələrinin və s. sosial-iqtisadi subyekt iştirakçılarının informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından istifadəsi bütövlükdə cəmiyyətin, ölkənin inkişaf səviyyəsini xarakterizə edir. Bu baxımdan informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından dövlət, biznes və vətəndaş cəmiyyətində istifadə, onun cəmiyyətə və iqtisadiyyata təsirinin ölçülməsi kimi məsələlər statistika sistemində prioritet məsələlərdən birinə çevrilmişdir.

İnformasiya cəmiyyətinin ölçülməsi elm, texnika və innovasiya statistikasının vəhdəti kimi çıxış edir. Bununla bərabər bu sahədə olan mövcud vəziyyətin təhlili göstərir ki, İKT-dən istifadə və onun əmək məhsuldarlığına və bütövlükdə inkişafa təsiri, göstəricilərin inteqrasiyası strateji və tədqiqat məsələlərini tam həll etməyə imkan vermir. Elmi nəticələrin İKT-yə təsiri, İKT-nin inkişafı sayəsində məhsuldarlığın artması və s. arasında əlaqə yaradılmır. Ümumi nəticə ondan ibarətdir ki, yalnız standart metodika əsasında müşahidələrin həyata keçirilməsini həll etmək olmur, ona görə də müşahidə və məlumatların əlaqələndirilməsi konseptual və beynəlxalq əməkdaşlıq əsasında daha səmərəli ola bilər. Qeyd olunanlar informasiya cəmiyyəti statistikasının konseptual əsaslarının inteqrasiyası və işlənilməsinə, İKT-nin iqtisadiyyata, elm, texnika və innovasiyaya təsiri baxımından öyrənilməsi üçün daha ciddi tələblər qoyur. Belə tələblərdən biri də İKT-nin roluna cəmiyyətdə real sektor, maliyyə sektoru, sosial-iqtisadi inkişafa xidmət edən amil və xarici sektor kimi baxılması və ölçülməsidir.

İKT statistikasına olan tələbləri ümumiləşdirərək belə nəticəyə gəlmək olar ki, İKT-nin ölçülməsində məlumatların toplanması, təhlili və yayılması standartlarını müəyyənləşdirməklə onun iqtisadi inkişafa təsirini öyrənmək mümkündür. Bu zaman İKT-nin infrastrukturunu və İKT məhsullarına dair məlumatların hazırlanması ilə ondan istifadə qarşılıqlı şəkildə öyrənilməlidir.

İnformasiya cəmiyyəti statistikasını sahəsində mövcud vəziyyətin, beynəlxalq və milli səviyyədə tanınmış alimlərin, tədqiqatçıların əsərlərinin təhlili göstərir ki, informasiya cəmiyyətinin əsasını təşkil edən İKT statistikasının nəzəri və praktiki aspektləri kompleks şəkildə təhlil edil-

məlidir. İKT statistikasını təkcə kəmiyyət göstəriciləri ilə deyil, eyni zamanda keyfiyyət göstəriciləri ilə geniş xarakterizə edilməli, statistikanın digər sahələri ilə də əlaqələndirilməlidir. Bu məqsədlə ilk növbədə göstəricilər sisteminə dünyada baş verən ən yeni tendensiyalar kontekstində baxılmalı, geniş təhlillər aparılmasına imkan verən məlumatların əldə edilməsi üçün müşahidələrin təşkili və aparılması metodologiyaları və texnologiyaları təkmilləşdirilməli, məlumatların təqdimat formaları genişləndirilməlidir.

İKT statistikasını məlumatlarının istehsalı prosesi standartlaşdırılmalıdır. Bu isə məlumatlara olan ehtiyacların qiymətləndirilməsi, müşahidə formalarının layihələndirilməsi, istehsal sisteminin yaradılması, məlumatların toplanması və yekunlaşdırılması, onların yayımı və istifadəçilərə çatdırılması mexanizminin təkmilləşdirilməsini tələb edir. Bu qeyd edilənlər tədqiqat mövzusunun seçilməsinə əsas vermişdir.

Problemin öyrənilmə səviyyəsi. İnformasiya cəmiyyəti statistikasını üzrə göstəricilər sistemi, ev təsərrüfatları, hüquqi şəxslər və fərdi sahibkarlar arasında statistik müşahidələrin təşkili, İKT sektorunun makro göstəriciləri, ümumilikdə bu sahənin rolu, əhəmiyyəti və inkişaf yolları haqqında məsələlər müxtəlif alimlərin və tədqiqatçıların müzakirə obyektinə olmuşdur. Azərbaycanda bir sıra görkəmli alimlərin - Ə.M.Abbasov, R.M.Əliquliyev, Z.Ə.Səmədzadə, E.M.Hacızadə, S.M.Yaqubov, S.M.Səbzəliyev, R.A.Səlimov, Y.X.Yusifov və s. xarici ölkə alimlərinin - L.O.Valeryevna, E.N.Kloçkova, A.S. Qorqdeeva, B.V.Romancevski, M.Y.Karışev, M.Xeyq, P.J.Velfens, S.Roberts, S.Teltçer, və s. əsərlərində iqtisadiyyatın bir sahəsi olaraq informasiya cəmiyyətinin formalaşması, eyni zamanda onun statistikasını ilə bağlı mühüm məsələlər öz əksini tapmışdır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, MDB məkanında informasiya cəmiyyətinin statistik ölçülməsi və təkmilləşdirilməsi problemləri az öyrənilmişdir. Bu tədqiqat əsəri Azərbaycanda informasiya cəmiyyəti statistikasının təşkili sahəsində ilk dissertasiya işidir.

Dissertasiya işinin məqsədi və vəzifələri. Dissertasiyanın məqsədi ölkədə informasiya cəmiyyəti statistikasının mövcud vəziyyətini araşdırmaq və onun beynəlxalq standartlara uyğun təkmilləşdirilməsinin əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirməkdən ibarətdir. Bunun üçün aşağıdakı vəzifələrin həll edilməsi zəruri hesab edilmişdir:

- dünya təcrübəsinə əsaslanaraq müasir informasiya cəmiyyəti statistikasının formalaşmasının əsas prinsiplərini müəyyən etmək;

- informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının ölkə iqtisadiyyatında yerini və rolunu araşdırmaq, İKT sektorunun müasir vəziyyətini

statistik təhlil etmək;

- informasiya cəmiyyəti statistikasını xarakterizə edən əsas göstəricilərin tətbiqinin zəruriliyini əsaslandırmaq;
- Azərbaycanda informasiya cəmiyyətini xarakterizə edən göstəricilər sistemini araşdırmaq və onların keyfiyyət meyarlarını müəyyən etmək;
- informasiya cəmiyyəti statistikasında müşahidələrin təşkilinin metodoloji əsaslarını hazırlamaq;
- İKT sektorunun ölkə iqtisadiyyatına təsirini qiymətləndirmək;
- informasiya cəmiyyətini xarakterizə edən əsas göstəricilər arasında əlaqə və asılılıqları müəyyən etmək.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Tədqiqatın obyektı Azərbaycan Respublikasında formalaşdırılan informasiya cəmiyyətidir. Tədqiqatın predmeti informasiya cəmiyyətinin statistik aspektdən qiymətləndirilməsidir.

Tədqiqatın nəzəri və metodoloji əsasını Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin formalaşdırılması, İKT sektoruna dair qəbul edilmiş normativ-hüquqi aktlar, qərarlar, proqramlar, inkişaf strategiyaları, ölkənin və dünyanın görkəmli alimlərinin, informasiya cəmiyyətinin ölçülməsi sahəsində müxtəlif elmi tədqiqat işləri və beynəlxalq təşkilatların metodoloji tövsiyələri, beynəlxalq konfrans və seminarların materialları təşkil edir.

Tədqiqat prosesində statistik təhlilin müxtəlif metodlarından, o cümlədən variasiya, reqressiya-korrelyasiya təhlili, indeks, seçmə və s. geniş istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın mənbələri və informasiya bazasını Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin statistik məcmuələri, BMT-nin və Beynəlxalq Telekommunikasiya İttifaqının statistik bülletenləri, internet resursları və s. təşkil edir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi aşağıdakılardan ibarətdir:

- sosial-iqtisadi inkişafın təmin olunmasında və informasiya cəmiyyətinin formalaşdırılmasında İKT sektorunun rolu və onun statistikada adekvat ölçülməsinin zəruriliyi əsaslandırılmışdır;
- informasiya cəmiyyətini xarakterizə edən məlumatların əldə edilməsi üçün statistik müşahidələrin aparılmasının metodikası işlənib hazırlanmışdır;
- informasiya cəmiyyəti statistikasını sahəsində beynəlxalq səviyyədə tətbiq olunan təsnifatların tətbiqi imkanları əsaslandırılmışdır;
- ölkədə informasiya cəmiyyətinin inkişafını adekvat xarakterizə edən aktual və perspektiv statistik göstəricilər sistemi müəyyənləş-

dirilmişdir;

- informasiya cəmiyyətinin qurulması və inkişafı məqsədi ilə idarə etmə qərarlarının qəbulu üçün tətbiq olunan informasiya bazasının strukturu formalaşdırılmışdır;
- İKT sektorunun ölkə iqtisadiyyatına təsiri statistik qiymətləndirilmiş və praktiki əhəmiyyəti olan nəticələr formalaşdırılmışdır;
- Azərbaycanda informasiya cəmiyyəti statistikasının təkmilləşdirilməsinin prioritet istiqamətləri müəyyənləşdirilmişdir.

İşin praktiki əhəmiyyəti. Tədqiqat prosesində əldə olunmuş nəticələrin, irəli sürülmüş təklif və tövsiyələrin Azərbaycanda informasiya cəmiyyəti statistikasının beynəlxalq standartlara uyğun təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin işlənib hazırlanmasında, rəsmi statistika orqanları tərəfindən informasiya cəmiyyətinin statistik qiymətləndirilməsində, bu sahədə inkişaf strategiyalarının, müxtəlif dövlət proqramlarının, habelə dərslər və dərslər vəsaitlərinin hazırlanmasında mühüm əhəmiyyəti ola bilər.

Tədqiqatın işinin aprobasiyası və nəticələrin tətbiqi. Müəllif informasiya cəmiyyətinin formalaşdırılması və onun statistikasını ilə bağlı ölkədə keçirilmiş beynəlxalq və respublika əhəmiyyətli konfrans və seminarlarda iştirak etmiş, dissertasiyanın əsas müddəaları isə yerli və xarici elmi jurnallarda çap olunmuşdur. Tədqiqatın mövzusu ilə bağlı 3.3 ç.v. həcmində 10 elmi məqalə və tezis nəşr olunmuşdur.

Dissertasiya işinin nəticə və təklifləri Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin Elmi-Tədqiqat və Statistik İnnovasiyalar Mərkəzi tərəfindən qəbul olunmuş və tətbiq haqqında arayış alınmışdır (06 iyun 2018-ci il tarixli Arayış № 12).

Tədqiqat işinin quruluşu və həcmi. Dissertasiya giriş, üç fəsil, nəticə və ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Onun ümumi həcmi 140 səhifədir. İşdə 11 cədvəl, 6 şəkil və 3 sxem verilmişdir. İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısında 97 ədəbiyyat adı vardır.

DİSSERTASIYA İŞİNİN MÜNDƏRİCATI

Giriş

I Fəsil. İnformasiya cəmiyyəti statistikasının nəzəri–praktiki məsələləri

1.1. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarının ölçülməsinin nəzəri-praktiki məsələləri və konseptual əsasları

1.2. İnformasiya cəmiyyətini xarakterizə edən statistik göstəricilər sistemi

1.3. Azərbaycanın rəsmi statistikasında informasiya və kommunikasiya texnologiyaları statistikasının təşkili

II Fəsil. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarının ölkə iqtisadiyyatına təsirinin statistik tədqiqi

2.1. Müəssisələrdə İKT-dən istifadə səviyyəsinin statistik qiymətləndirilməsi

2.2. Ev təsərrüfatlarında İKT sistemlərinin mövcudluğu və ondan istifadənin statistik öyrənilməsi

2.3. İKT sektorunun ölkə iqtisadiyyatına təsirinin statistik qiymətləndirilməsi

III Fəsil. İnformasiya cəmiyyəti statistikasının beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması istiqamətləri

3.1. İnformasiya cəmiyyəti üzrə statistik müşahidələrin təşkili məsələləri

3.2. İKT statistikasının ölçülməsi üçün beynəlxalq standartlar və metodologiyalar

3.3. Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyəti statistikasının inkişaf istiqamətləri

Nəticə

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı

DİSSERTASIYA İŞİNİN QISA MƏZMUNU

1. İnformasiya cəmiyyəti statistikasının nəzəri - praktiki məsələləri və konseptual əsasları. XXI əsrin ilk illərindən başlayaraq informasiya cəmiyyətinin rolu və əhəmiyyəti, onun inkişafı istiqamətləri ən yüksək səviyyədə müzakirə predmetinə çevrilmişdir. Belə ki, 2003-cü ilin 10-12 dekabr tarixlərində ilk dəfə olaraq dünyanın demək olar ki, bütün ölkələrinin rəhbərləri informasiya cəmiyyətinin qlobal problemlərinin müzakirəsi məqsədi ilə İsveçrənin Cenevrə şəhərində bir araya gəlmişdilər. Bu sammitdə inkişaf məqsədi ilə İKT-nin tətbiqində dövlət idarəetmə orqanlarının rolu, informasiyaya və biliklərə çıxış imkanları, İKT sahəsində potensial imkanlar, İKT-dən istifadə zamanı təhlükəsizliyin və etibarlılığın möhkəmləndirilməsi, İKT üçün əlverişli mühit, informasiya cəmiyyətinin inkişaf aspektləri, İKT sahəsində beynəlxalq və regional əməkdaşlıq kimi məsələlər müzakirə edilmişdir. Bu müzakirələrdə diqqəti çəkən əsas məsələlərdən biri də ilk növbədə informasiya cəmiyyətinin formalaşması üçün fundamental nəzəri əsasların yaradılması olmuşdur. Nəticədə hədəflərə nail olma və onun monitorinqi məqsədilə sözügedən sammitdə “İnformasiya cəmiyyətinin qurulması – yeni minilliyin qlobal vəzifəsidir” və “Cenevrə fəaliyyət planı” prinsiplərini özündə əks etdirən bəyyannamə qəbul edilmişdir.

XX əsrin sonlarında dünyanın bir sıra ölkələrinin sıçrayışlarla inkişaf etməsi və onların digər ölkələrlə müqayisədə inkişaf sürətləri arasında fərqin daha da böyüməsi əsas etibarilə informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı ilə izah olunur. İKT məhsullarının istehsalı, ixracı və ondan daha səmərəli istifadə olunması həm iqtisadi inkişafa bilavasitə təsir etmiş, həm də uzunmüddətli inkişaf üçün daha yaxşı imkanlar yaratmışdır. Dünyanın qloballaşmasında, dövlət, biznes və vətəndaş cəmiyyətinin əlaqələrinin genişlənməsində, əvvəllər potensialı müşahidə olunmayan resursların aşkar olunmasında, cəmiyyətdə yeni bir stimulun yaranmasında bu vasitələr mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Məhz İKT-nin inkişafı hesabına iqtisadiyyatın digər sahələrinin inkişafı üçün əsaslı zəmin yaradılmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, müasir dövrdə inkişaf etmiş dünya ölkələrində olduğu kimi, Azərbaycan Respublikasında da informasiya cəmiyyətinin inkişafı üçün müsbət şərait yaradılmışdır. Bu məqsədlə mühüm dövlət qərarları qəbul edilmiş, qanunvericilik bazası təkmilləşdirilmiş, kompleks tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bununla yanaşı, prioritet kimi, əsas

resursu informasiya olan cəmiyyətin mühüm əlamətləri informasiya və biliyin cəmiyyət həyatında rolu daha da artırılır, çevik informasiya məkanı formalaşdırılır.

Müasir cəmiyyətin inkişafında informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının rolunun və bu sektorun iqtisadi əhəmiyyətinin artması onun monitorinqinin və statistik təhlinin həyata keçirilməsini zəruri edir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, həm milli, həm də beynəlxalq səviyyədə informasiya cəmiyyətinin inkişafının monitorinqi məqsədlə təsnifatların və göstəricilər sisteminin işlənilib hazırlanması üzrə müəyyən işlər həyata keçirilir.

Son dövrlərdə beynəlxalq təşkilatların və bir çox dünya ölkələrinin söyləri nəticəsində İKT statistikasının təkmilləşdirilməsi sahəsində bir sıra tövsiyələr işlənilib hazırlanmışdır ki, onları da aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək olar:

- metod və göstəricilərin şəffaflığını təmin etmək,
- İKT-nin dəyişikliyi üzrə göstəricilərin beynəlxalq müqayisəliliyini təmin etmək,
- informasiyalaşma sahəsində milli proqramları işləyib hazırlamaq,
- İKT-nin ölçülməsinə kompleks yanaşmanı təmin etmək və vahid metodologiyaları yaratmaq,
- İKT-nin milli iqtisadiyyata təsirini qiymətləndirmək,
- informasiya iqtisadiyyatının irəliləməsi üçün ixtisaslı insan tiplərini müəyyən etmək, İKT-yə əlçatanlığı təmin etmək və onun üçün zəruri investisiyanı hesablamaq və s.

2. Azərbaycanın rəsmi statistikasında informasiya və kommunikasiya texnologiyaları statistikasının təşkili. Informasiya cəmiyyətinin formalaşdırılması və inkişafı əhalinin həyat keyfiyyətinin yüksəldilməsini, cəmiyyətin sosial-iqtisadi və mədəni sferasının inkişafını, müasir informasiya və telekommunikasiya texnologiyalarından istifadə edilməsi əsasında dövlət idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsini tələb edir. Ölkədə informasiya cəmiyyətinin yaradılması sosial-iqtisadi inkişafın əsas vəzifəsi, bütövlükdə iqtisadiyyatın modernləşdirilməsinin əsasıdır. Informasiya cəmiyyətinin yaradılması aktual, etibarlı və operativ informasiya əldə etmək məqsədilə vətəndaşların və təşkilatların müasir informasiya texnologiyalarına əlçatanlığın genişləndirilməsini nəzərdə tutur.

İnformasiya cəmiyyəti statistikasını informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının istehsalı, ictimai və sosial sferada, iqtisadiyyatda və s. onlardan istifadə edilməsi ilə bağlı fəaliyyətin bütün aspektlərinin tədqiqinə istiqamətlənmiş sosial-iqtisadi statistikanın yeni sahəsidir. Informa-

siya statistikasını çərçivəsində həyata keçirilir: müntəzəm əsasda statistik məlumatların toplanması və işlənməsi; geniş istifadəçi dairəsini tam, etibarlı və kompleks informasiya ilə təmin etmək; informasiyanın inkişafı sahəsində dövlət siyasətinin və İKT-nin inkişafı proseslərinin faktiki dəstəklənməsi; ölkələrarası müqayisəliliyin informasiya təminatı və beynəlxalq reytinglərin qurulması; müxtəlif statistik, sorğu və analitik materiallar vasitəsilə nəticələrin təqdim edilməsi və s.

Bu günə qədər sosial-iqtisadi statistikanın yeni bölməsi olan informasiya cəmiyyəti statistikasının formalaşdırılması üzrə dövlət statistika orqanları tərəfindən xeyli işlər görülmüşdür. Bu işlər çərçivəsində onun yaradılması üzrə əsas prinsiplər və metodoloji yanaşmalar müəyyən edilmiş, İKT məhsullarının istehsalı və İKT xidmətlərinin göstərilməsi, ölkə iqtisadiyyatında, sosial sferada, ev təsərrüfatlarında və əhalidə İKT- dən istifadə edilməsi ilə bağlı informasiya cəmiyyətinin tərkib ünsürlərinin adekvat ölçülməsinin vasitələri işlənilib hazırlanmışdır.

İnformasiya cəmiyyəti üzrə beynəlxalq standartlara uyğun olaraq müşahidə predmeti İKT-dır və üç əsas istiqamətdə tədqiqat aparılır: İKT təklifi (İKT sektoru), ölkə iqtisadiyyatında İKT sənayesinin rolu (istehsal edilmiş İKT məhsul və xidmətlərin çeşidi, təşkilatların və məşğul olanların sayı, dövriyyə, ümumi əlavə edilmiş dəyər və s.) və inkişaf səviyyəsi; Texniki infrastruktur yəni, simli və simsiz kommunikasiya şəbəkəsinin yayılma səviyyəsi, əhalinin fərdi kompüterlə təminatlılığı, İnternetə qoşulanların sayı və s. kimi ölkənin informasiya cəmiyyətinə keçid mərhələsinə ölkənin hazırlıq səviyyəsini təsvir edən göstəricilər. Nəhayət, İKT-yə tələb, yəni İKT mallarının (işlərin, xidmətlərin) istehlakçıları (təşkilatlar, ev təsərrüfatları və s.), istifadənin məqsədləri, İKT-nin inkişaf səviyyəsi və yayılmasına mane olan amillər, həmçinin ölkənin qlobal informasiya məkanına inteqrasiyası.

İKT-nin intensiv inkişafı, onların insanın həyat fəaliyyətinin bütün sferalarında tətbiqi, şəxsiyyətin formalaşmasına, ictimai - iqtisadi və sosial həyata təsiri informasiya cəmiyyətinin formalaşmasının qlobal meylidir və istənilən ölkənin iqtisadi və sosial sabitliyinin möhkəmləndirilməsi, onun modernləşdirilməsi üçün şəraitin yaradılmasında və dünya təsərrüfatına inteqrasiyasında mühüm rol oynayır. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi bu sfera üzrə ilkin məlumatların əldə edilməsi məqsədilə statistik müşahidəyə daxil edilən bir sıra hesabat formalarından istifadə edir. Lakin onu da qeyd etmək lazımdır ki, müasir dövrdə ölkənin statistika təcrübəsində istifadə edilən statistik göstəricilər bu sahədə baş verən son prinsiplə dəyişikliklərə uyğun təkmilləşdirilməlidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, beynəlxalq standartlarda verilən informasiya

cəmiyyəti statistikasının konseptual modelinə uyğun olaraq ölkənin statistika xidmətində informasiya cəmiyyətinin qurulması sahəsində əldə edilən nəticələri və İKT-nin inkişafını xarakterizə etməyə imkan verən göstəricilər sistemi formalaşdırılmışdır. Onları aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

- İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarının əsas infrastruktur göstəriciləri;

- ev təsərrüfatları və əhəlinin İKT-dən istifadə etməsi göstəriciləri;

- müəssisələrdə İKT sistemləri və onlara girişin səviyyəsini xarakterizə edən göstəricilər ;

- regionlar üzrə müəssisələrdə kompüterlərin mövcudluğu göstəriciləri;

- Dövlət gündüz ümumtəhsil məktəblərində İKT avadanlıqlarının mövcudluğunu əks etdirən göstəricilər;

- İKT sektoru üzrə əsas makro göstəricilər;

- İKT məhsullarının idxalı və ixracı göstəriciləri.

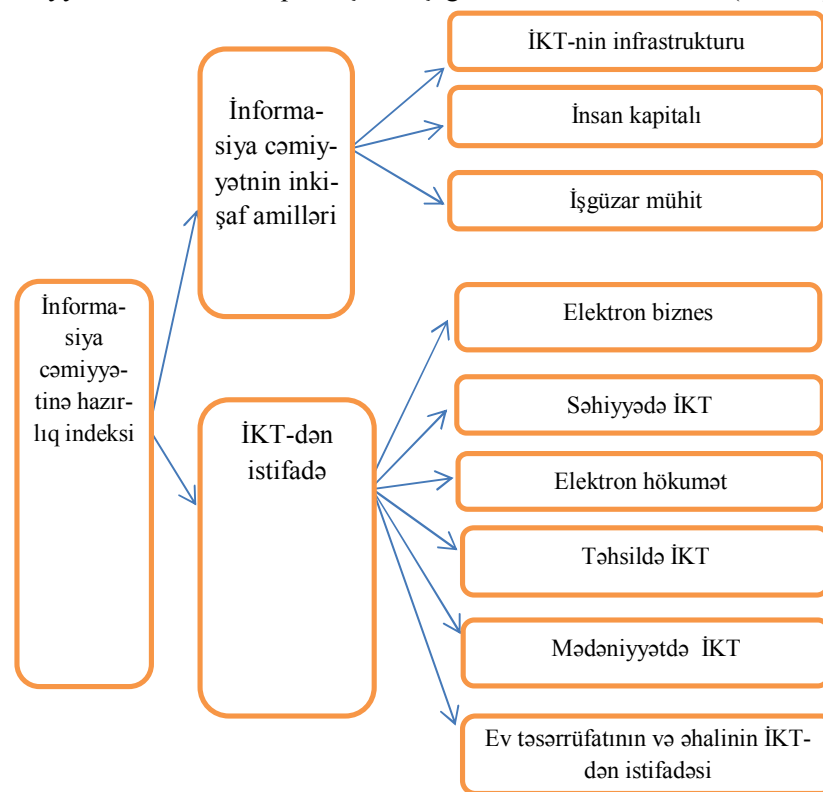
Bu göstəricilər sistemi ölkədə informasiya cəmiyyətinin və İKT-nin inkişafının statistik xarakteristikasını müəyyən dərəcədə təsvir etməyə imkan verir.

Son beş ilin statistik məlumatlarının təhlili göstərir ki, Azərbaycan Respublikasında İKT infrastrukturunun inkişafı, yeni innovativ xidmət növlərindən əhəlinin istifadəsi imkanlarının artırılması, tariflərin aşağı salınması, İKT təşviqinin genişləndirilməsi və s. nəticəsində ciddi nailiyyətlər əldə edilmişdir. Ölkədə İKT sistemlərinə giriş sahəsində informasiya cəmiyyətinə keçid telefon aparatı ilə təminatla görə 13%, mobil telefon istifadəçilərinin sayına görə 2,0 dəfə, beynəlxalq internet kanallarının həcmi 2,4 dəfə, kompüter təminatı olan ailələlərin sayı 3,8 dəfə, internetə girişi olan ailələlərin sayı isə 5,8 dəfə artmışdır. Nəticədə, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları vasitələrinə giriş səviyyəsi üzrə keçid orta hesabla 3,0 dəfə yüksəlmişdir. İKT-dən istifadəyə görə ayrı-ayrı göstəricilərin təhlili göstərir ki, internet istifadəçiliyinə görə keçid səviyyəsi ölkədə 70%, genişzolaqlı internetdən istifadə üzrə 83,3% təşkil etmişdir. Əhəlinin savadlılıq və təhsil səviyyəsinə görə ölkəmiz qəbul olunmuş meyarlara demək olar ki, tam uyğundur.

Azərbaycanda son dövrün ən aktual məsələlərindən biri informasiya cəmiyyətinə keçidin tam başa çatdırılmasıdır. Təsədüfi deyil ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012 ci il 29 dekabr tarixli 800 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" inkişaf konsepsiyasının bir bölməsi informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı və informasiya cəmiyyətinə keçidin təmin olunması ilə bağlıdır.

Fikrimizcə, informasiya cəmiyyətinin inkişaf səviyyəsini qiymətlən-

dirmək üçün dünya təcrübəsində geniş tətbiq edilən ölkənin informasiya cəmiyyətinə hazırlığı indeksindən istifadə edilməsi məqsəduyğundur. Ümumiyyətlə, bu indeksin quruluşunu aşağıdakı kimi vermək olar (sxem 1).

Sxem 1. İnformasiya cəmiyyətinə hazırlıq indeksinin quruluşu

Təhlil göstərir ki, informasiya cəmiyyətinə keçidə mane olan mühüm amillər arasında əsas yeri tariflərin yüksək olması tutur. İnformasiya cəmiyyətinə keçidin tam təmin olunması üçün bu sahədə tariflərin daha da aşağı salınmasına ehtiyac vardır. Bunun əsasında İKT infrastrukturunu daha sürətlə inkişaf etdirmək və qarşıda duran vəzifələrin öhdəsindən gəlməklə, Azərbaycanı İKT ixracatçısı kimi inkişaf etdirmək mümkün olacaqdır.

3. Azərbaycanda müəssisələrdə və ev təsərrüfatlarında İKT-dən istifadə səviyyəsinin statistik təhlili.

Son dövrlərdə ölkənin ictimai-iqtisadi həyatında İKT sektorunun rolunun artırılmasına hədəflənmiş müxtəlif xarakterli və istiqamətli kompleks

tədbirlərin həyata keçirilməsi müəssisələrdə İKT sistemlərinin, onlara girişin, kompüterlərin mövcudluğunun və s. səviyyəsinə və dinamikasına müsbət təsir göstərmişdir. Belə ki, rəsmi statistik məlumatlara görə ölkədə fəaliyyət göstərən hüquqi şəxslərin (kənd təsərrüfatı və işçilərinin sayı 5 nəfərdən az olan ticarət müəssisələri istisna olmaqla) 65,3 faizində ümumilikdə 261,4 min ədəd kompüter vardır. 2015-ci illə müqayisədə kompüterdən istifadə edən müəssisələrin sayı 12100-dən 12182-yə yüksəlmiş, onlarda olan kompüterlərin sayı isə 0,4 faiz artmışdır. Son bir il ərzində kompüterlərin artımında ən yüksək səviyyə ictimai iş sahəsində olmuşdur. Belə ki, 2017-ci ilin əvvəlinə ictimai iş müəssisələrində kompüterlərin sayı əvvəlki illə müqayisədə 8,3 faiz artaraq 1,6 min ədəd olmuşdur (cədvəl 1).

Cədvəl 1

2011-2016- cı illərdə Azərbaycan Respublikasında müəssisələrdə kompüterlərin mövcudluğu və istifadəsi

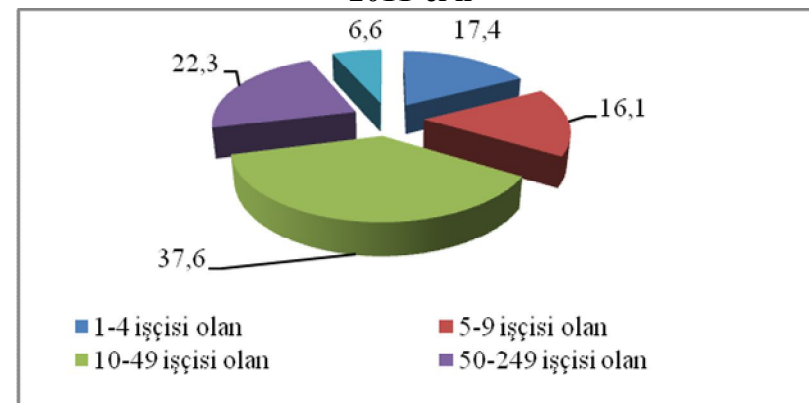
Göstəricilərin adı	2011	2014	2015	2016
Kompüterlərin sayı, min ədəd	173,6	253,6	260,3	261,4
Kompüterdən istifadə etmiş müəssisələrin fəaliyyət göstərən müəssisələrdə xüsusi çəkisi, %-lə	56,3	58,6	63,1	65,3
1-4 işçisi olan müəssisələr üzrə	28,4	33,9	34,3	35,9
5-9 işçisi olan müəssisələr üzrə	43,6	52,3	52,6	54,6
10-49 işçisi olan müəssisələr üzrə	72,2	75,4	76,1	77,8
50-249 işçisi olan müəssisələr üzrə	100,0	100,0	100,0	100,0
250 və daha çox işçisi olan müəssisələr	100,0	100,0	100,0	100,0
Kompüterdən istifadə etmiş müəssisələrin işçilərinin sayına görə bölgüsü, yekuna nisbətən %-lə	100,0	100,0	100,0	100,0
1-4 işçisi olan	17,4	25,1	25,2	25,3
5-9 işçisi olan	16,1	15,8	15,8	16,0
10-49 işçisi olan	37,6	34,2	34,0	33,7
50-249 işçisi olan	22,3	18,4	18,4	18,4
250 və daha çox işçisi olan	6,6	6,5	6,6	6,6

Kompüterlərdən istifadə etmiş müəssisələrin sayında kompüterlərdən istifadə edən 1-4 işçisi olan müəssisələrin sayı 2011-ci ilə nisbətən 2016-cı ildə 73,4% artmışdır. Kompüterdən istifadə etmiş müəssisələrin işçilərinin sayına görə bölgüsündə müşahidə edilən meylli 1 saylı sektorlu qrafik daha əyani göstərir (şək.1).

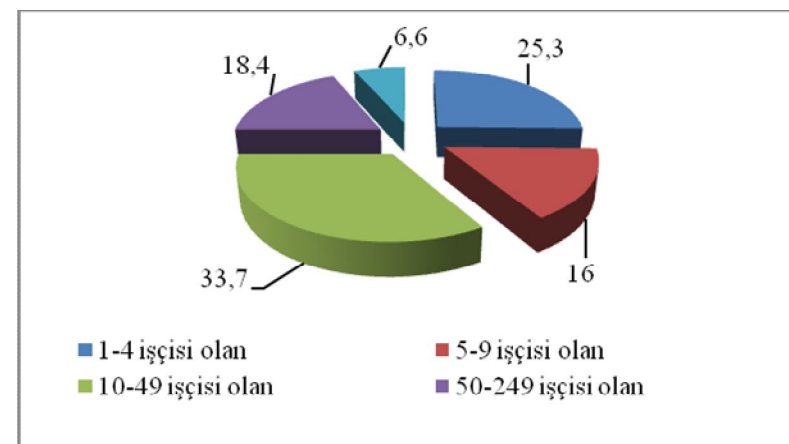
Son on illikdə dünyada baş verən ciddi qlobal dəyişikliklər fonunda İKT-nin rolunun artması nəinki iqtisadi sferada, eyni zamanda ev təsərrü-

fatlarının və əhalinin İKT-dən istifadəsində əhəmiyyətli kəmiyyət və keyfiyyət dəyişikliklərinə gətib çıxarmışdır.

2011-ci il

2016-cı il

Şək.1. 2011 və 2016-cı ildə Azərbaycanda kompüterdən istifadə etmiş müəssisələrin işçilərinin sayına görə bölgüsü, faizlə

Minilliyin İnkişaf Məqsədlərinin göstəricilərindən biri olan sabit şəbəkə telefonlarının sayı 2016-cı ildə 1452,9 min nömrə olmuşdur. Sabit şəbəkə telefonlarının sayı 2011-ci ildə 1466,1 min ədəd olmuşdur. 2015-ci illə müqayisədə 2016-cı ildə bu göstəriciyə 1%-lik azalma xas olmuşdur. Şəhər və kənd yerlərində sabit şəbəkə telefonlarının sayının azalması

müvafiq olaraq 1,1% və 0,7% olmuşdur.

2011-ci illə müqayisədə 2016-cı ildə əhalinin hər 100 nəfərinə düşən ümumi istifadədə olan sabit şəbəkə telefonlarının sayı 1523,1 min ədədən 1489,7 min ədədə düşmüş, yəni 2,2% azalmışdır. Lakin bundan fərqli olaraq müqayisə edilən dövrdə ATS-lərin ümumi tutumu 1727 min nömrədən 1875,6 min nömrəyə, mobil rabitə ilə əhatə olunmuş ərazidə yaşayan əhalinin sayı 9216, 5 min nəfərdən 9637,8 min nəfərə yüksəlmiş yaxud müvafiq olaraq 8,6% və 4,6% artmışdır.

Beləliklə, araşdırma göstərir ki, ölkənin bütün sferalarında, o cümlədən iqtisadiyyatda, ev təsərrüfatında, dövlət idarəetməsində və s. İKT məhsullarından fəal istifadə edilir. Əlbəttə ki, bu gün informasiya texnologiyaları müxtəlif sosial-iqtisadi proseslərin inkişafında ölkənin dayanıqlı inkişafının təmin edilməsində, intellektual potensialın gücləndirilməsində çox mühüm rol oynayır və ona görə də onun həm statistikasının, həm də ümumi kontekstdə inkişaf etdirilməsi və təkmilləşdirilməsi vacibdir. Fikrimizcə, bu İKT sektorunun inkişafında kompleks yanaşmanın təmin edilməsini zəruri edir. Eyni zamanda müasir iqtisadi artımın hərəkətverici qüvvəsi kimi çıxış edən İKT bazarının perspektiv inkişafında iri korporativ biznesin və dövlətin rolu, rəqabət mühitinin yaradılması, elektron biznes üzrə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi kimi mühüm amillərin nəzərə alınması olduqca vacibdir.

4. İKT sektorunun ölkə iqtisadiyyatına təsirinin statistik qiymətləndirilməsi. Azərbaycan Respublikasının gələcək inkişaf strategiyasının əsas istiqamətləri qeyri-neft sektorunun inkişafı hesabına davamlı iqtisadi artıma və tərəqqiyə nail olunması və iqtisadiyyatın şaxələndirilməsidir. Bu məqsədlə ölkəmizin ümumi daxili məhsulunun tərkibində, həmçinin dövlət büdcəsinin formalaşdırılmasında təbii ehtiyatlar amilinin azaldılması və qeyri-neft amilinin üstünlüyünün təmin edilməsi, iqtisadiyyatda innovasiyaların tətbiqinin genişləndirilməsi üçün güclü motivasiya mexanizmlərinin yaradılması və inkişaf etdirilməsi nəzərdə tutulur.

Cəmiyyətin informasiyalaşma səviyyəsinin artması bir sıra iqtisadi və innovasiya, əmək məhsuldarlığı, müxtəlif keyfiyyət göstəricilərinə və s. əhəmiyyətli təsir göstərir. Belə qarşılıqlı əlaqəni öyrənmək üçün təcürübədə müxtəlif yanaşmalardan, xüsusilə reqressiya-korrelyasiya metodundan geniş istifadə edilir. Bu istiqamətdə araşdırma aparmaq üçün mühüm amil və nəticə əlamətləri kimi İKT-nin inkişaf indeksi, İKT məhsullarının idxalı, əhalinin hər 100 nəfərinə düşən internet istifadəçilərinin sayı və İKT sektorunda yaradılmış əlavə dəyərin həcmi göstəriciləri

seçilmişdir.

Göstəricilər arasındakı əlaqə və asılılığı ortaya çıxarmaq üçün SPSS programında müvafiq hesablamalar aparılmışdır. Reqressiya-korrelyasiya təhlilinin nəticələrindən görüldüyü İKT-nin inkişaf indeksi ilə əhalinin hər 100 nəfərinə düşən internet istifadəçilərinin sayı arasında əhəmiyyətli əlaqə vardır. Determinasiya əmsalının qiymətinin 0,975 olması, İKT-nin inkişaf indeksinin variasiyasının 97,5%-nin modelə daxil edilən amillə müəyyən olduğunu göstərir.

Reqressiya modelinin parametrləri əhalinin hər 100 nəfərinə düşən internet istifadəçilərinin sayı dəyişdikcə ona müvafiq olaraq İKT sektorunda yaradılmış əlavə dəyərin həcmi dəyişir. Əhəmiyyətlik səviyyəsinin (p-level) 0,05 - dən az olması amil əlamətinin rolunun əhəmiyyətli olduğunu subut edir.

İKT sektorunda yaradılmış əlavə dəyərin, əhalinin hər 100 nəfərinə düşən internet istifadəçilərinin sayının və İKT məhsullarının idxalının reqressiya-korrelyasiya təhlilinin nəticələri onlar arasında nəzərəcarpacaq əlaqənin olduğunu göstərir. Görüldüyü kimi İKT sektorunda yaradılmış əlavə dəyərin variasiyasının 89%-i əhalinin hər 100 nəfərinə düşən internet istifadəçilərinin sayı və İKT məhsullarının idxalının həcmi ilə şərtlənir. Qurulmuş ikiamilli reqressiya modeli $\hat{Y} = 327,4 + 6,894X_1 + 0,332X_2 + \epsilon$ kimi olmuşdur.

Qurulmuş reqressiya modelləri İKT-nin inkişaf indeksi, İKT sektorunda yaradılmış əlavə dəyərin həcmi, İKT məhsullarının idxalı və əhalinin hər 100 nəfərinə düşən internet istifadəçilərinin sayı göstəriciləri arasında əhəmiyyətli asılılığın olduğunu göstərir. Fikrimizcə, belə yanaşmanın informasiyalaşmanın iqtisadi inkişafa, rəqabətqabiliyyətliliyin yüksəldilməsinə təsirinin qiymətləndirilməsində, inkişafın mühüm amillərinin seçilməsində və əsaslandırılmasında mühüm əhəmiyyəti vardır.

Beləliklə, araşdırma göstərir ki, ölkədə İKT sferasının yüksək inkişaf tempi informasiya iqtisadiyyatının formalaşması prosesinə, biznesdə və cəmiyyətdə mühüm resurs kimi informasiyanın əhəmiyyətinin artmasına müsbət təsir göstərmişdir. İKT əmək məhsuldarlığının yüksəldilməsində, iqtisadiyyatda innovasiya proseslərinin fəallaşdırılmasında, həmçinin əhalinin həyat keyfiyyətinin yüksəldilməsində əhəmiyyətli potensiala malikdir. Ona görə də perspektivdə İKT, o cümlədən genişzolaqlı şəbəkə infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi, əhalinin təhlükəsiz, ucuz və keyfiyyətli İKT xidmətlərinə artan tələbatının təmin edilməsi, bütün sahələrdə İKT-dən istifadənin genişləndirilməsi, ölkənin ÜDM-dabu sektorun rolunun artırılması, yüksək texnologiyalar və İKT sektorunda

rəqabətqabiliyyətli, ixracyönlü və innovativ iqtisadi potensialın gücləndirilməsi, elmtutumlu və yüksək texnoloji məhsulların yaradılması və dünya bazarına çıxış imkanlarının genişləndirilməsi və s. zəruridir.

5. Azərbaycanda informasiya cəmiyyəti statistikasının inkişafı və beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması istiqamətləri. Ölkədə İKT siyasətinin uğurla həyata keçirilməsi, bu sahədə vəziyyətin araşdırılması, müvafiq qərarların qəbulu, habelə vətəndaşların informasiyaya olan tələbatının ödənilməsi üçün statistika məlumatlarının hazırlanması vacib şərtlərdəndir. Bu məqsədlə son illər rəsmi statistikada müvafiq statistika müşahidələri təşkil edilmiş, o cümlədən ev təsərrüfatları arasında seçmə statistika müşahidələri aparılmış, fəaliyyət göstərən hüquqi şəxslər uçota cəlb olunmuş, inzibati mənbələrdən istifadə olunmuş, İKT sahəsindəki məlumatlar ümumiləşdirilmiş və nəşr olunmuş, istifadəçilər arasında yayılmışdır. Beynəlxalq səviyyədə BMT-nin, Beynəlxalq Telekommunikasiya Birliyinin və digər beynəlxalq təşkilatların veb sahifələrində yerləşdirilmiş, istifadəçilərin həmin məlumatlardan istifadə etməsi üçün müvafiq imkanlar yaradılmışdır.

İnformasiya cəmiyyəti statistikasının təşkili məqsədilə ümumi çərçivəni müəyyənləşdirmək üçün göstəricilər sisteminin tərtibi ölkənin informasiya resurslarını qiymətləndirməyə, elmi-texniki və istehsal potensialını, iqtisadi və sosial sahələrin informasiya və kommunikasiya texnologiyaları ilə əhatə olunma səviyyəsini müəyyən etməyə imkan verən məlumatların alınmasına xidmət edir.

İnformasiya cəmiyyəti statistikasının ölkədə təşkilində müşahidə vahidləri baxımından bir neçə istiqamətdə yanaşmaq olar ki, onlardan biri də müəssisələr üzrə müşahidələrin təşkilidir. Bununla yanaşı, müəssisələr üzrə İKT statistikasına MHS və göstəricilər sistemi baxımından fərqli yanaşma metodları – institusional və funksional yanaşma metodlarının tətbiqinə də xüsusi önəm verilməlidir. Birinci yanaşmanı tətbiq etməklə MHS üçün İKT sektoru müəyyənləşdirilir və əlavə müşahidələr aparılmadan zəruri informasiyaları əldə etmək mümkündür.

Qeyd etmək lazımdır ki, informasiya texnologiyaları statistikasını – iqtisadi statistikanın ən yeni istiqamətlərindən biri olduğuna görə onun anlayışları, təsnifatlaşdırılması, göstəriciləri, hətta dünya təcrübəsində belə, bu gün tam formalaşmamışdır. İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının və Avropa Statistika Bürosunun informasiya texnologiyaları statistikasında və telekommunikasiyada beynəlxalq standartların işlənilməsinə hazırlanmasına yönəldilmiş işlərini qeyd etmək lazımdır. İnformasiya texnologi-

yaları statistikasının vahid metodologiyasının formalaşması üçün elm və innovasiyalar statistikasının sistemləşdirilmiş terminologiyasının, daha sonra informasiya texnologiyalarına statistik müşahidə proqramlarının hazırlanması gərəkdir. Bu baxımdan informasiya texnologiyaları sahəsinin vəziyyətinin, cəmiyyətin iqtisadi və sosial inkişafına onların təsirinin qiymətləndirilməsinin kompleks statistik təhlili olduqca aktualdır.

İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, intellektual iqtisadiyyatın genişlənməsi üçün bəzi şərtlərin statistikada nəzərə alınması vacibdir:

- informasiya və kommunikasiya texnologiyaları, informasiya infrastrukturunu və İKT xidmət təminatının mövcud olması və əlverişliliyi;
- bilik və informasiyanın əldə edilməsi, yaradılması və səmərəli istifadəsi üçün davranışlı əsasnamənin olması;
- cəmiyyəti bilik və informasiyanın istifadəsinə həvəsləndirmədə, bilik və informasiyanın səmərəli istifadəsini təmin etməkdə və əhali üçün əlverişli etməkdə dövlətin fəal rolu;
- elmi bacarıq və vərdislərin mövcud olması, onların məqsədyönlü və səmərəli istifadəsi;
- təhsil və sahibkarlığa meyl göstərən əhali.

İnformasiya texnologiyalarının statistik tədqiqini üç mərhələyə ayırmaq olar. Birinci mərhələ informasiya texnologiyaları bölməsinin mal və xidmətlər bazarında tələb və təklifin monitorinqidir.

İkinci mərhələ informasiya texnologiyaları bölməsinin resurs təminatının təhlilidir. İlk öncə bu bölmədə işləyənlərin sayının hesablanmasına, onların peşəkarlıq tərkibinə, ixtisas səviyyəsinə, hazırlıq səviyyəsi və istiqamətlərinə diqqət yetirmək lazımdır.

Nəhayət, üçüncü mərhələ informasiya texnologiyalarının və onun nəticələrinin iqtisadiyyatda və sosial sahədə istifadəsinin statistik qiymətləndirilməsidir.

Müasir dövrdə əksər dünya ölkələri cəmiyyətin informasiyalaşdırılması statistikasının konseptual modeli kimi 2001-ci ildə İƏİT tərəfindən işlənilib hazırlanmış “İnformasiya cəmiyyətinin ölçülməsi üzrə bələdçi” adlanan beynəlxalq statistik standartı əsas götürür. Bu sənədə görə informasiya cəmiyyəti statistikasının konseptual modelinə aşağıdakı bölmələr daxil edilməlidir:

- İKT-məhsulları (malları/xidmətləri);
- İKT təklifi;
- İKT-yə tələb;
- İKT infrastrukturunu.

Beləliklə, iqtisadiyyatın rəqabətqabiliyyətliliyinin yüksəldilməsində,

onun dünya təsərrüfat sisteminə inteqrasiya imkanlarının genişləndirilməsində, cəmiyyətin təhlükəsizliyinin təmin edilməsində, yeni iş yerlərinin yaradılmasında və innovasiyanın stimullaşdırılmasında informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının qlobal inkişaf meylinin mühüm əhəmiyyəti vardır. Informasiya-kommunikasiya texnologiyaları sferasının inkişaf səviyyəsi hər bir ölkənin dünyanın iqtisadi, siyasi və sosial məkanında yerini müəyyən edir. Bununla əlaqədar olaraq vacib məsələlərdən biri dünya informasiya cəmiyyətində informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının inkişaf səviyyəsi üzrə ölkələrin reytinginin müəyyənləşdirilməsi və onun ölçülməsi metodikasını müəyyən etməkdir. Müasir dövrdə beynəlxalq statistika təcrübəsində informasiya cəmiyyətinin və onun əsas hərəkətverici qüvvəsi olan informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının uçotunun və təhlilinin metodologiyasının təkmilləşdirilməsi istiqamətində fəal işlər aparılır. Odur ki, innovasiya yönümlü iqtisadiyyatın formalaşdırılmasını prioritet kimi qəbul edən ölkəmizin statistika təcrübəsində beynəlxalq indekslərin hesablanması istifadə edilən göstəricilərin əks etdirilməsi olduqca vacibdir.

Tədqiqat işində Azərbaycanda informasiya cəmiyyəti statistikasının beynəlxalq standartlara uyğun təkmilləşdirilməsi, onun inkişaf etdirilməsi və bu sahədə keyfiyyətli statistika xidmətinin təşkil olunması məsələləri araşdırılmış, nəzəri və praktiki əhəmiyyət kəsb edən nəticələr əldə edilmişdir.

Dissertasiya işinin əsas müddəaları, əldə olunan nəticə və təkliflər müəllifin dərc edilmiş aşağıdakı məqalə və tezislərində öz əksini tapmışdır:

1. L.S.Namazova. “İnformasiya və kommunikasiya texnologiyaları statistikasının bəzi xüsusiyyətləri”. 2011-ci ildə ADİU-da yerinə yetirilmiş büdcə təyinatlı elmi-tədqiqat işlərinin yekunlarına həsr edilmiş elmi-praktiki konfransın tezisləri. Bakı 2012, 0,1 ç.v

2. L.S.Namazova. “Ev təsərrüfatlarında İKT sistemlərinə giriş və ondan istifadənin öyrənilməsinə dair müşahidələrin təşkili məsələləri”. 2013-cü ildə ADİU-da yerinə yetirilmiş büdcə təyinatlı elmi-tədqiqat işlərinin yekunlarına həsr edilmiş elmi-praktiki konfransın tezisləri. Bakı 2014, 0,1 ç.v.

3. L.S.Namazova. “Elektron hökumətlə bağlı statistik təhlil üçün məlumatların mövcudluğu”. Statistika və cəmiyyət adlı respublika elmi-praktiki konfransının məqalə və tezisləri. Bakı 2014, 0,1 ç.v.

4. L.S.Namazova. “Azərbaycanda elektron biznes və elektron ticarətin

statistikasının təşkili məsələləri”. Doktorantların və gənc tədqiqatçıların XIX respublika elmi konfransının materialları, Bakı 2015 0,2 ç.v.

5. L.S.Namazova. “İnformasiya cəmiyyətinin inkişafının monitorinqinin bəzi məsələləri”. İqtisadiyyatın davamlı inkişafı: problemlər, perspektivlər” beynəlxalq konfransının materialları. Sumqayıt 2016, 0,2 ç.v.

6. Л.С.Намазова. “Теоретические и практические вопросы измерения информационных и коммуникационных технологий”. Журнал “Прикладная статистика: проблемы теории и практики” Национальная академия статистики, облик та аудиту, Киев 2016, выпуск 18-19, 0,5 ç.v.

7. L.S.Namazova. “İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları sektorunun innovasiyalı iqtisadiyyatın formalaşdırılmasına təsirinin bəzi məsələləri”. “Maliyyə və uçot” jurnalı; 2016, №4, 0,6 ç.v.

8. L.S.Namazova. “İKT-nin inkişaf indeksi, qlobal rəqabətlik indeksinə nəzəri-metodoloji məsələlər”. “Statistika xəbərləri” jurnalı 2017, №2, 0,5 ç.v.

9. L.S.Namazova. “Ticarətdə informasiya kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqinin bəzi məsələləri”. “Statistika xəbərləri” jurnalı; 2017 №4, 0,5 ç.v.

10. L.S.Namazova. “İnformasiya Kommunikasiya Texnologiyaları sektorunun ölkə iqtisadiyyatına təsirinin statistik qiymətləndirilməsi”. “Kooperasiya” elmi-praktiki jurnalı. Azərbaycan Kooperasiya Universiteti, 2018, № 1, 0,5 ç.v.

**СТАТИСТИКА ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА
В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ И НАПРАВЛЕНИЯ
ЕГО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ**

Р Е З Ю М Е

Диссертационная работа состоит из введения, трех глав, заключения и списка использованной литературы.

Во введении диссертационной работы обоснована актуальность темы, даны цель и задачи, объект и предмет, научная новизна и практическая значимость исследования.

Первая глава диссертационной работы называется "Теоретико-практические вопросы статистики информационного общества". Здесь отражены теоретические и практические вопросы статистики информационного общества, система показателей, характеризующих эту отрасль, вопросы организации статистики информационных и коммуникационных технологий в официальной статистике Азербайджана.

Вторая глава называется "Статистическое исследование влияния информационных и коммуникационных технологий на экономику страны". В этой главе была проведена статистическая оценка состояния системы ИКТ предприятий, домашних хозяйств и влияние сектора ИКТ на экономическое развитие страны.

Третья глава работы называется "Направления соответствия международным стандартам статистики информационного общества". Здесь были рассмотрены вопросы организации статистических наблюдений по информационному обществу, даны международные стандарты, применяемые в этой отрасли, пути применения методологий и направлений развития этого сектора.

В заключении работы были сформулированы выводы, имеющие теоретическое и практическое значение по развитию информационного общества в стране и его статистическому измерению согласно международным стандартам.

**STATISTICS OF THE INFORMATION SOCIETY IN THE
AZERBAIJAN REPUBLIC AND ITS DIRECTION OF ITS
IMPROVEMENT**

SUMMARY

The thesis consists of an introduction, three chapters, a conclusion and a list of used literature.

In the introduction of the dissertation work, the relevance of the topic is substantiated, the goal and tasks, the object and the subject, the scientific novelty and practical significance of the study are given.

The first chapter of the thesis is called "Theoretical and practical issues of information society statistics". Here, theoretical and practical questions of statistics of the information society, a system of indicators that characterize this branch, questions of the organization of statistics of information and communication technologies in official statistics of Azerbaijan.

The second chapter is called "Statistical study of the impact of information and communication technologies on the economy of the country." In this chapter, a statistical evaluation of the system of ICT of enterprises, households and the influence of the ICT sector on the country's economic development was carried out.

The third chapter of the work is called "Directions of compliance with the international standards of information society statistics." Here questions of the organization of statistical observations in the information society were discussed, international standards used in this branch, ways of applying methodologies and directions of development of this sector were given.

In the conclusion of the work, conclusions were drawn that have theoretical and practical significance for the development of the information society in the country and its statistical measurement in accordance with international standards.

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ
ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ**

На правах рукописи

НАМАЗОВА ЛАЛА САКИТ КЫЗЫ

**СТАТИСТИКА ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА
В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ И
НАПРАВЛЕНИЯ ЕГО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ**

5302.01 – “Эконометрия; экономическая статистика”

АВТОРЕФЕРАТ

диссертация на соискание ученой степени
доктора философии по экономике

Formatı 60x84 _{1/16}. Həcmi 1 ç.v.
Sifariş 327. Ofset kağızı №1. Sayı 100.

“AA - Poliqraf” istehsalat-kommersiya birliyində
hazır diopozitivlərdən istifadə olunmaqla çap edilmişdir.

